

СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ ПРИ ИЗНОСА НА РУДИ, ШЛАКИ И ПЕПЕЛИ

Борислава Гълъбова*, Недялко Несторов**

*Минно-геоложки университет „Св. Иван Рилски“ - София, Студентски град, ул. „проф. Боян Каменов“, 1700, София, България, b.galabova_tgu@abv.bg

**Институт за икономически изследвания, Българска академия на науките, ул. „Аксаков“ № 3, 1000, София, България, n.nestorov@abv.bg

РЕЗЮМЕ: Настоящото изследване представя резултатите от извършено обстойно проучване на съвременното състояние и динамиката на износа на значимите за българския експорт стоки от клас „Руди, шлаки и пепели“. Анализира се периодът 2000 - 2015 година. Външнотърговската ситуация е очертана въз основа на данни, публикувани от национални и международни организации. Оценяват се и се обобщават реалните възможности, средносрочни перспективи и тенденции пред българския износ на проучваните стратегически продукти на минната индустрия в контекста на динамично променящата се национална и глобална конюнктура.

Ключови думи: износ, руди, шлаки и пепели, „минна държава“, добивна промишленост

SITUATION AND TRENDS IN THE EXPORT OF ORES, SLAGS AND ASHES

ABSTRACT: The study represents the results of a thorough analysis, concerning the current export situation of some important Bulgarian goods from class „Ores, slags and ashes“. The focus period is between the year 2000 and 2015. The present foreign trade situation is based on data, published by national and international organizations. As a result of this study, real opportunities and middle term prospective in front of the Bulgarian export of strategic mine industry goods are summarized and valued. All this is executed in the context of the dynamic national and global conjuncture.

Key words: export, ores, slags and ashes, mining country, mining industry

Широко известно е, че България се определя като „минна държава“, заедно с водещи в областта европейски страни, сред които Украйна и Русия. Основание за това твърдение дават публикуваните от Българската минно-геоложка камара последни данни: по стойности на индекса за общия добив на полезни изкопаеми, съотнесен към броя на населението, тя се отличава с над средните за света параметри - 11 тона/човек [МИЕТ, 2012]. Нещо повече, към 2015 година България заема трето място по добив на мед и четвърто по добив на злато в Европа, което на практика ѝ осигурява стратегически позиции в рудодобива на континента и я утвърждава като важен пазарен играч [МИЕТ, 2012]. От макроикономическа гледна точка, добивната промишленост осигурява средно 4-5% от БВП, което утвърждава нейната все по-значима роля [БМГК, 2014]. Ето защо тя бива определяна като перспективна за бъдещото индустриално развитие на страната дейност, особено предвид наличния, но все още неоползотворен потенциал.

През изминалото десетилетие продуктите на добивната промишленост заемат значимо място в структурата на износа. Това обуславя необходимостта от критичен анализ и преоценка на актуалното състояние, динамиката и тенденциите в експорта¹ именно на тази група стоки, правейки темата особено актуална.

¹ В комбинираната номенклатура, с която се събират данни за износа на руди, информацията е обединена едновременно за рудите и техните концентрати, което я прави недостатъчно подробна. Това не позволява да се направят определени заключения за техния износ, разглеждан в статика и динамика, и за географското му разпределение.

За изготвяне на по-нататъшното статистическо проучване са използвани данни от Националния статистически институт (НСИ).

В периода от 2000 г. до 2015 г. клас „**Руди, шлаки и пепели**” заема между 1% и 3% от целия стоков износ на България. Стойностите на реализирания експорт на стоки от този клас са представени графично на фигура 1.

Фиг.1 Износ на „Руди, шлаки и пепели” през периода 2000-2015 г. в стойностен обем (в млн. евро)

Графиката е построена от авторите по данни на НСИ

Както става ясно от фиг. 1 - най-ниска стойност на **износа на клас „Руди, шлаки и пепели“** за разглеждания период се наблюдава през 2003 г. – 21 млн. евро. Най-високата е отчетена през 2013 г., когато достига до близо 560 милиона евро. Видно е, че стойностите, реализирани от експорта на този клас стоки, спадат между 2000 г. и 2003 г. Същевременно в периода 2004-2006 г. започва първоначално леко покачване, следвано от по-ускорено увеличаване. Между 2006 г. и 2007 г. се отчита лек спад. Той е последван от по-динамичен такъв през следващите две години. През 2010 г. тенденцията се пречупва, като през 2011 г. и 2012 г. се бележи ръст, а размерът на нарастване е двоен. Обемът на износа в стойностно изражение за 2013 г. отново бележи лек спад, последван от по-ускорено намаление през 2014 г. Данните за 2015 г. показват запазването му на ниво, близко до това от 2014 г. В този смисъл може да се твърди, че сравнително бързото възстановяване на стойността на българския износ след кризата от 2008 г. се дължи в известна степен именно на износа на стоки от клас „Руди, шлаки и пепели”.

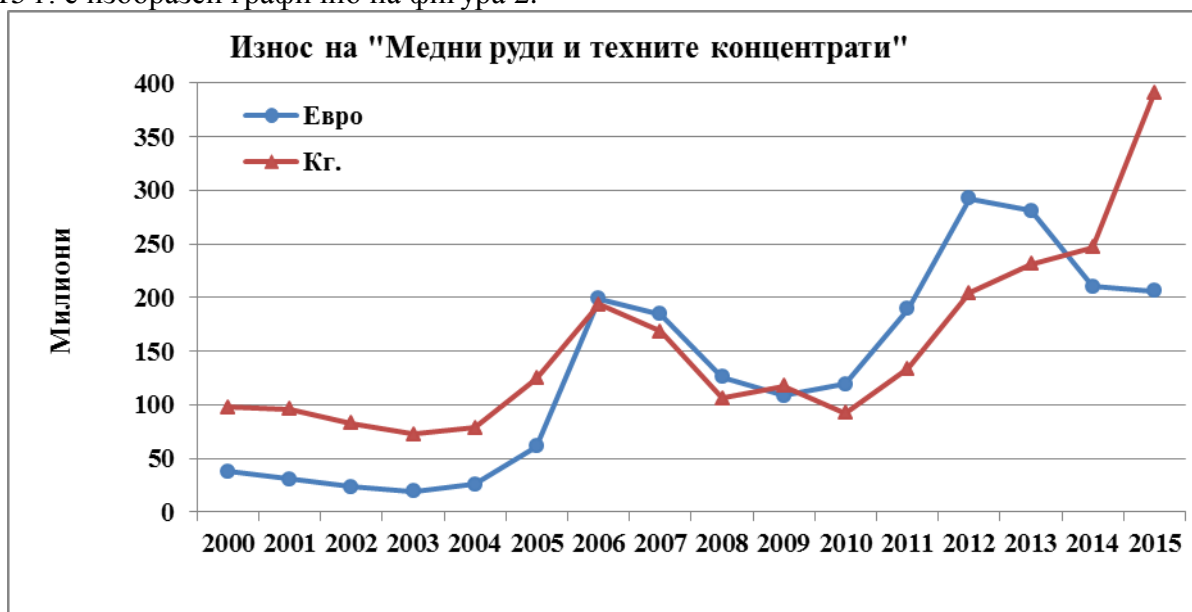
Следва да се подчертае още, че като най-големи „представители“ се очертават:

- „Медни руди и техните концентрати” със среден дял за периода от около 80%;
- „Руди на благородните метали и техните концентрати” със среден дял от 13%;
- „Оловни руди и техните концентрати” със среден дял от 3%.

Медните руди имат определящо значение както за развитието на българската цветна металургия, така и за експорта, при все че се отличават с относително по-ниско метално съдържание (0,5-2%), предопределящо качествените им характеристики. Въпреки това, през анализирания период именно рудодобивът продължава да има водеща роля, което се потвърждава и от по-нататъшния анализ на външнотърговската статистика.

Износът на България на „Медни руди и техните концентрати” през периода 2000-

2015 г. е изобразен графично на фигура 2.

Фиг. 2 Износ на „Медни руди и техните концентрати“ през периода 2000-2015 г. (в млн. евро и млн. кг.)

Графиката е построена от авторите по данни на НСИ

От фиг. 2 е видно, че **стойностите на износа следват описаните тенденции за целия клас**. Особен интерес представляват експортираните количества. В общи линии, **те следват тенденцията на цената с изключение на 2015 г.** През последните две години от анализирания период количествата нарастват от 250 милиона кг. през 2014 г. до близо 400 милиона кг. през 2015 г., като формираната от тези количества стойност е приблизително равна на тази от предходната година.

Графично представените на фиг. 2 данни дават основание да се направи и друго заключение. В годините, в които количеството изнесена руда и концентрати е над стойността на сделките, следва, че средногодишната експортна цена на същите е била под 1 евро. Аналогично и в обратния случай, когато количеството изнесена руда и концентрати е под стойността на сделките, означава че средногодишната експортна цена на същите е била над 1 евро.

Логично, могат да се обособят три отделни периода през анализирания времеви хоризонт. Първо, в годините от 2000 г. до 2005 г. средногодишната експортна цена на „Медни руди и техните концентрати“ е под 1 евро за килограм. Второ, периодът от 2006 г. до 2009 г. се характеризира с цена, близка до 1 евро. Трето, 2010-2013 г. се дефинира като период с цена над 1 евро/кг. Тенденция за спад на цената под единица се очертава отново в периода след 2014 г.

Статистическата информация за износа на „Руди на благородните метали и техните концентрати“ – особено в някои от разглежданите години, попада под хипотезата за конфиденциалност, определена със Закона за статистиката. По тази причина времевият ред с данни е непълен, не може да се използва за целите на текущия анализ и не е обект на детайлно проучване.

Износът на „Руди, шлаки и пепели“ включва и сделки с „Оловни руди и техните концентрати“ и с „Шлаки, пепели и остатъци“. Първите формират средно 3% от сделките, а стоките от втората група – 1 %. Стойностите на експорта на двете групи са представени и съпоставени на фигура 3.

Фиг. 3 Износ на „Оловни руди и техните концентрати” и „Шлаки, пепели и остатъци” през периода 2000-2015 г. (в млн. евро).

Графиката е построена от авторите по данни на НСИ

Съпоставяйки графиките на фиг. 3., то флукуациите при „Оловните руди и техните концентрати” са по-големи, отколкото при „Шлаки, пепели и остатъци”. **Експортът на последните се характеризира и със запазване на възходяща тенденция след 2009 г., което го отличава от този на почти всички други „представители” – руди.**

България изнася също „Цинкови руди и техните концентрати” и „Хромови руди и техните концентрати”. Стойностите им обаче са непостоянни и **може да се говори по-скоро за епизодични сделки, отколкото за тенденция.**

Изясняването на състоянието и динамиката на износа на проучвания клас стоки изисква да се представи също и **географското му разпределение.** През отделните години от анализирания период относителните дялове на различните страни-партньори варират.

При *медните руди и техните концентрати* търговията с Намибия представлява близо 50% от целия износ на тази стокова група, което прави страната водеща експортна дестинация. Може да се поясни, че във външотърговските отношения с африканската държава именно суровините имат доминираща роля (99%), като „единственият продукт от тази група стоки, който България изнася за Намибия, е медни руди“ [Маринов, 2015]. Втори по относителен дял са сделките с Китай – 22 %, като в последните три години по стойност те се приближават до тези с Намибия. На трето място се нарежда Испания с дял от 13%. Отчитат се сделки и с Полша - 1% и Австрия - с под 1%. Известно е още, че тенденцията е към износ на руди и концентрати с по-ниско метално съдържание, докато във вноса преобладават такива със значително по-високо метално съдържание, което особено добре илюстрира спецификата на външотърговския ни обмен с тези стратегически суровини.

При „Руди на благородните метали и техните концентрати” като водещ партньор се очертава Германия, като за последните две години обявените данни са за износ почти само с тази страна. Друга важна експортна дестинация е Белгия, следвана от Република Корея и Канада.

Основен партньор при износа на *оловни руди и техните концентрати* е Китай с над 77%-тен дял, следван от Балканските държани - Румъния с 9% и Сърбия с 5%.

През последното десетилетие значителна част от продуктите на добивната промишленост намира своята реализация предимно на задграничните пазари. Това дава основание да се предположи, че разширяването на износа на руди и техните концентрати е алтернативен път в условията на сериозен спад на цените на металите на стоковите борси, наблюдаван през последните четири години. Прогнозите на редица международни организации и водещи анализатори сочат, че се очаква все по-сериозно свиване на тяхното търсене и потребление в национален и в световен мащаб, успоредно с влошаване на международната пазарна конюнктура, на което вече сме свидетели. Позовавайки се на тази постановка, именно експортът е добра възможност за получаване на допълнителни приходи, реализиране на значителни икономически ползи, от една страна, както и потенциално направление в бизнес развитието на фирмите от бранша, от друга.

Минната индустрия има сериозен принос за нарастването на българския износ през изминалото десетилетие. Неслучайно секторът се определя като един от експортноориентираните, отличаващ се със значителен потенциал от външнотърговска гледна точка. Заедно с това актуалното състояние на българската минна индустрия е важна част от стопанското развитие както на регионално, така и на национално равнище. Добивът и експлоатацията на подземните богатства имат стратегическо значение и, в този смисъл, определяща роля за икономиката на страната в исторически и съвременен контекст. Убедително доказателство в тази посока е фактът, че минните дейности определят социално-икономическия профил на редица български региони и общини както в недалечното минало, така и понастоящем. Разглеждани в перспектива, те се нареждат сред традиционните за страната. Търсенето, проучването и добиването на полезни изкопаеми на българска територия се отличават с дългогодишна практика и богати традиции, върху които днес се основава техният напредък. Ключовото им стопанско значение се предопределя от обстоятелството, че минерално-суровинният сектор осигурява база за съществуването на редица други, пряко свързани и зависими от него, отрасли, които използват добитите минерални суровини и техните продукти. Видно е още, че добрите резултати от дейността на добивната промишленост са онази стабилна основа, без която е невъзможно обезпечаването на енергийната независимост и сигурност на страната в близък и в по-далечен времеви хоризонт. Предвид приноса ѝ за икономиката и тесните междусекторни връзки, нейното приоритетно развитие би осигурило по-благоприятни икономически условия, необходими за нов тласък на промишлеността, успоредно с осезаемо подобряване на бизнес и инвестиционната среда. От своя страна, това ще създаде предпоставки за по-успешно и ефективно функциониране на предприятията от индустриалния сектор.

На този фон в последните години българските фирми, занимаващи се с проучване, добив и преработка на подземни богатства, правят сериозни по размер инвестиции в стратегически проекти. Като логичен резултат, дейността им се отличава със значително по-висока от тази на другите индустрии производителност на труда - 86 000 лв./човек, [БМГК, 2015] и относително по-висока от средната рентабилност. В условия на засилена конкуренция и глобализиращи се пазари, минните предприятия се насочват към внедряване и развитие на усъвършенствани производствени и бизнес практики, повишаване на производителността, основано на финансова ефективност, въвеждане на международно признати стандарти за управление на качеството и за осигуряване на здравословни и безопасни условия на труд и към разработване и активно приложение на мерки и политики за корпоративна социална отговорност, в съответствие със съвременните изисквания за етично бизнес поведение. Вследствие, реструктурирането на добивните предприятия и следването на цялостна стратегия за развитие довежда до повишаване на производството, а оттам и до нарастване на експорта на руди и техните концентрати [Стоилова, 2008].

В обобщение, освен добивът и експлоатацията на подземни богатства, така и техният

износ се нарежда сред значимите предпоставки за реализиране на икономически растеж в регионален и национален мащаб. Основание за подобно твърдение дава и наличието на перспективен геоложки потенциал, който е предпоставка за разширяване както на добива, така и на експорта. Вземайки предвид стратегическите насоки на страната, а именно - интеграция към европейските икономически структури и по-адекватно вписване към световното стопанство, подобна възможност изглежда напълно реалистична. Повишаването на износа и „отварянето“ към нови пазари е възможна алтернатива, която да доведе до стабилизиране на добрите позиции в рудодобива и във външнотърговския обмен с руди и концентрати, особено в условията на глобализиращи се пазари и засилена международна конкуренция. Задълбочаването и разширяването на външнотърговските отношения могат да бъдат едновременно ключов фактор за откриване на различни перспективи пред добивната промишленост и катализатор за нейното развитие. В тази връзка България следва да потърси възможности за реализиране на продукцията не само на европейските, но и на други големи пазари, особено предвид настоящата световната пазарна конюнктура.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Българска асоциация на металургичната индустрия. (2012). Информация относно състоянието на металургичната индустрия в Р България, http://www.bcm-bg.com/downloads/%D0%91%D0%90%D0%9C%D0%98-%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D0%BE%D1%81_0ffa130bddd155a2765aaf3ae63eb3f3.pdf (към 1.05.2016)
2. Българска минно-геоложка камара. (2014). Възраждане на миннодобивната промишленост, http://www.bmgk-bg.org/content/fm/14/1053/Renascence_MiningIndustry_2014.pdf (към 1.05.2016)
3. Българска минно-геоложка камара. (2015). Годишен бюлетин 2015 година, Минерално-суровинната индустрия в България през 2014 година
4. Изпълнителната агенция за насърчване на малките и средни предприятия. (2012). Структура на износа по раздели и глави на Митническата статистика, <http://www.sme.government.bg/uploads/2012/05/export-bg-1-9-2012.pdf> (към 1.05.2016)
5. Маринов, Е. (2015). Външнотърговски отношения между Европейския съюз и регионалните интеграционни общности в Африка. Индивидуален изследователски проект, ИИИ при БАН, 174 с.
6. Министерство на икономиката, енергетиката и туризма. (2012). Национална стратегия за развитие на минната (минерално-суровинната индустрия), <http://www.mi.government.bg/files/useruploads/files/strategia.pdf> , (към 1.05.2016)
7. Стоилова, Е. (2008). Браншът все повече разчита на вносни суровини. В: Добивна индустрия. Економите изискват големи инвестиции. София, www.dnevnik.bg/getatt.php?filename=o_464267.pdf